

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ ÇÖKÜŞÜNDE SEBEP SONUÇ İLİŞKİSİ YASSIÇEMEN'DEN KÖSEDAĞ'A

Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK*

Öz: Tarihçiler Köseadağı Savaşı'nın sebepleri arasında genel olarak sadece Gıyaseddin Keyhusrev'in kötü idaresi ve Babiler isyanı üzerinde dururlar. Oysa ki 1230 Yassı Çemen savaşı ve sonrasında yaşananlar, Köseadağı hezimetinde ve dolayısıyla Anadolu ve Suriye üzerindeki Moğol istilasının gerçekleşmesinde domina taşı etkisi yapmıştır.

Alaaddin Keykubad daha ilk yıllarından itibaren Moğol tehlikesinin büyüklüğünün farkında olarak bir dizi dahili ve harici tedbirler almaya başlamıştır. Öncelikle ülke dahilinde başta Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerin surlarını güçlendirerek savunmaya hazır hale getirmiştir. Dış politikada ise daha akılcı bir siyaset takip ederek komşuları ile düşmanlıklara son vermiş, Harzemşahlar ve Eyyubiler ile de askeri bir ittifak kurarak Moğollara karşı güçlü bir savunma bloku oluşturmuştur.

Ancak Selçuklu sultanının bu çabaları, müttefikleri nezdinde aynı karşılığı göremeyecektir. Celaleddin Harezşah'ın sorumsuzca davranışları üzerine 1230 yılında Yassı Çemen savaşında Harzemşahlar devletini nihayete ermiştir. Moğollara karşı binbir güçlkle oluşturulan set yıkılmış ve Anadolu Irak ve Suriye'deki İslam toprakları Moğol saldırılarına açık bir hale gelmiştir.

Bu çalışmada Köseadağı Savaşına giden süreçte devleti yıkıma götüren olaylar zincirinden sadece Yassı Çemen savaşının öncesi ve sonrasındaki olaylara ışık tutulmayamaya çalışılacaktır. Alaaddin Keykubad'ın Moğollara karşı bölgedeki Harzemşahlar ve Eyyubiler gibi siyasi teşekküller ile bir savunma bloku kurmaya çalışması ve büyük ölçüde sağlanan bu ittifakın yine kişisel hırslarına yenik düşen aynı hükümdarlar tarafından Yassı Çemen Savaşı ve sonrasında ortadan kaldırılması dönemin kaynaklarına dayalı olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda Yassı Çemen savaşının, Köseadağı hezimetini hazırlayan sebepler arasında Babailer isyanından daha önemli olarak ilk sırada yer aldığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları, Eyyubiler, Moğollar, Harzemşahlar, Yassı Çemen, Babailer, Köseadağı.

CAUSE AND EFFECT IN THE DECLINE OF AN ERA FROM YASSIÇEMEN TO KÖSEDAĞ

Abstract: Historians generally focus only on the poor administration of Gıyaseddin Keyhusrev and the Babais revolt among the reasons of the Köseadağı war. However, what happened during and after the 1230 Yassıçemen war, has made a domino effect on defeat of Köseadağı and consequently realization of Mongol invasion in the Anatolia and Syria.

Alaaddin Keykubad has begun to take a series of internal and external measures, aware of the magnitude of the Mongolian danger since its first years. First of all, within the country, mainly in Konya, Kayseri, Sivas by strengthening the walls of cities made ready to defend. In foreign politics, following a more rational policy, ended hostilities with its neighbors and by establishing a military alliance with Harzemşahs and Ayyubis formed a powerfull defence bloc against Mongols.

However, these efforts of the Sultan of the Seljuks will not find the same in the presence of their allies. Result of this irresponsible behavior, in 1230 Yassıçemen war the state of Harzemşah came to an end. . The barricade which was formed with a lot of difficulties against the Mongols was demolished and the Islamic lands in Anatolia Iraq and Syria became open to the Mongolian attacks.

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

For Turkey Seljuks, the mistakes made after Yassıçemen war had continued increasingly. The State could not deal with successively events and showed a great weakness in suppressing particularly the rebellions of Harzemis and the after Babylon. The Mongols who closely follow this situation did not miss the opportunity and started the process of occupation of Anatolia at the Baycu Commander.

In this notification, as the first important step in the process of going to the kösedağ war, tried to establish a defensive bloc with the states such as Harzemsahs and ayyubis in the region against the mongols by Alaaddin Keykubad and removed this massive alliance again by the same rulers who succumbed to personal ambitions during and after the yassıçemen war will be handled based on the resources of the period. In this context, it will be tried to show that Yassıçemen war is the most important reason for preparing Kösedağ defeat than Babais rebellion.

Keywords: Turkey Seljuks, The Ayyubids, The Mongols, Harzemşahlar, Babai, Yassıçemen, Kösedagi War.

Tarih boyunca kurulmuş olan büyük devletlerde yıkılış emareleri zirve dönemlerinde cereyan etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti de Alaaddin Keykubad (1220-1238) devrinde altın çağını yaşamaktadır. Ancak diğer devletlerin başına gelen bozulma süreci de bu dönemde kendisini göstermeye başlamıştır. Türkiye Selçuklularını yıkılış sürecine götüren olaylar silsilesi aslında I. İzzeddin Keykavus ile başlamıştır. İzzeddin Keykavus'un başarısızlıkla sonuçlanan Halep seferi sonrasında kendisine ihanet ettikleri gerekçesiyle katlettiği devlet ricali ve komutanlarının, devlet kademelerinde meydana getirdiği boşluk doldurulmadan ve bu ağır travma atlatılmadan bu sefer de, Alaaddin Keykubad saltanatının ilk yıllarında aynı hatayı tekrarlamıştır. Keykubad, devlet ricalinin ve nüfuzlu emirlerin sahip oldukları güçle saltanata ortak görüntü oluşturmalarından rahatsız olmuş ve otoritesini temin maksadıyla pek çok tecrübeli devlet adamlarına karşı bir tenkil hareketi başlatmıştır. Bunun sonucunda nüfuzlu emirlerin pek çoğu hapis ve sürgün edilerek devlet kademelerindeki idari boşluğun artmasına sebebiyet vermiştir. Tecrübeli devlet adamlarının kıyımına dair hatalar zinciri Keykubad'dan sonra iktidara gelen oğlu II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında da devam etmiştir. Keyhusrev'in idareyi ellerine bıraktığı vezir Sadeddin Köpek, kendisine iktidar yolunu açmak adına sabık sultanların hatasını tekrar ederek yeni bir devlet adamı kıyımını gerçekleştirmiştir. Böylece son darbeyi yiyen Selçuklu devlet teşkilatı tecrübeli devlet adamlarından yoksun bir halde üst üste gelen olaylarla başa çıkamamış ve başta Harzemliler ve arkasından Babailer isyanlarını bastırmada büyük bir zafiyet göstermiştir. Bu durumu yakından takip eden Moğollar ise devletin içine düştüğü zafiyeti görerek yakaladıkları bu fırsatı kaçırmamış ve Baycu Kumandasında Anadolu'yu işgal sürecini başlatmışlardır.

Bu saydığımız etkenlerin yanında dış politikada yapılan yanlışlar da yıkılışı hızlandıran bir başka etkidir. Bu çalışmada Kösedağı Savaşına giden süreçte devleti yıkıma götüren olaylar zincirinden sadece Yassı Çemen savaşının öncesi ve sonrasındaki olaylara ışık tutulmaya çalışılacaktır. Alaaddin Keykubad'ın Moğollara karşı bölgedeki Harzemşahlar ve Eyyubiler gibi siyasi teşekküller ile bir savunma bloku kurmaya çalışması ve büyük ölçüde sağlanan üçlü

ittifakın yine kişisel hırslarına yenik düşen aynı hükümdarlar tarafından Yassı Çemen Savaşı ve sonrasında ortadan kaldırılması dönemin kaynaklarına dayalı olarak ele alınacaktır.

Alâaddîn Keykubâd'ın tahta çıktığı yıllar, Orta-Doğu coğrafyasının büyük bir karşılıklığa gebe olduğu zamandır. Orta-Asya'dan hareketle karşısına çıkan bütün güçleri ezip geçen Cengiz Han idaresindeki Moğollar, büyük bir süratle İran'ı geçerek Anadolu ve Kuzey Suriye'ye ulaşmışlardı. Bu acımasız istilâ orduları karşısında ister istemez korkuya kapılan Alâaddîn Keykubâd, derhal Selçuklu sınır boylarında savunma önlemleri almaya yöneldi. O, “Cihan bizim gücümüzü bilir. Lakin yarının ne getireceğini kimse bilmez bu sebeple tedbirli olmak gerekir” diyerek, bir taraftan Moğol istilâsına karşı sınır boylarında gerekli siyasî ve askerî önlemleri alırken, bir taraftan Sivas, Kayseri ve Konya gibi büyük şehirlerin surlarını tamir ve tahkîm ettirmeyi de ihmal etmedi (İbn Bibi (1996), II, s.271-272). Alınan bütün bu tedbirler, Alâaddîn Keykubâd'ın Moğollar ve onların askerî güçleri hakkında pek çok bilgi topladığı ve onlardan gerçekten çekindiği kanaatini uyandırmaktadır.

Selçuklu sultanı Keykubad gibi Moğol tehlikesinin farkında olan bir başka siyasi teşekkül ise Abbasi Halifeliğidir. Abbasî halifesi en-Nâsır Lidînillah, yaklaşmakta olan Moğol tehdidine karşı İslam birliğini sağlamak ve ortak askeri bir güç oluşturmak amacıyla 1220 ve 1226 senelerinde başta Selçuklular ve Eyyubiler olmak üzere bölgedeki İslam devletlerine elçi heyetleri gönderdi (İbn Vasil (1972-1977), IV, s.49-50; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.197; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.337, 398-402; Makrizi (1934-58), I, s.256; Ersan (2000) s.95-104) Bu bağlamda Selçuklu devletine gelen Abbasi elçisi Muhyiddîn İbnü'l-Cevzî, yaklaşmakta olan Moğol istilası sebebiyle hilafet merkezi Bağdat'ı korumak için Halifenin Müslüman devletlerden bir ordu kuracağını Selçuklu sultanından da bu ordu için 2.000 asker talep ettiğini bildirdi. Bu talep karşısında Keykubâd, Hilafet elçisine, “Moğolların bir sel gibi önlerine çıkan her şeyi yakıp yıktıklarına işaret ederek, Moğollarla savaşmak yerine dostluk ilişkilerinde bulunmanın daha doğru olacağını, kendisinin de bu siyaseti izleyeceğini” tavsiyesinde bulundu. Bu düşüncesine rağmen, Halifenin talebini geri çevirmeyen Selçuklu sultanı, Malatya subaşı Bahâeddîn Kutluğca idaresinde Anadolu'nun kadîm sipahilerinden seçme 5.000 süvariye bir yıllık erzak ve silahları ile Bağdat'a gönderdi (İbn Bibi (1956) s.259-260; İbn Bibi (1996), I, s.275-278). Bu kuvvetler Erbile henüz ulaşmışlardı ki, Abbasî halifesinden yeni bir haber geldi. Halife, Moğol ordularının İran'a geri döndüklerini ve tehlikenin şimdilik geçtiğini beyan ederek Selçuklu askerlerine ihtiyaç kalmadığını bildiriyordu. Bu durum karşısında Bahâeddîn Kutluğca durumu Alaaddin Keykubad'a rapor ederek Malatya'ya geri döndü (İbn Bibi (1956), s.259-264; İbn Bibi (1996), I, s.281-282).

Alâaddîn Keykubâd'ın, Halifelik elçisine yapmış olduğu Moğollara karşı temkinli ve tedbirli politika takip edilmesi tavsiyesini bizzat kendisi de tatbik etmek için komşu devletler ile iyi

ilişkiler kurmaya çalıştığını görüyoruz. Selçuklu Sultanı, Moğollarla tek başına mücadele edemeyeceğinin bilincinde olarak, komşu devletlerden bu konuda kendisine yardımcı olacak müttefikler aramaya başladı. Bölgedeki devletler arasında bu konuda yardım alabileceği en önemli siyasi oluşum Suriye'de hakim unsur olan Eyyubiler idi. Ancak Keykubad'ın bu konuda işi hayli zordu. Nitekim kısa bir süre önce selefi I. İzzeddin Keykavus zamanında Eyyubilere karşı yapılan Halep seferi iki devlet arasındaki ilişkileri bozmuştu. Eyyubilerle iyi ilişkiler kurmak için derhal harekete geçen Keykubâd, kısa zamanda bir taraftan Halep Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gazi'nin dostluğunu kazanırken, diğer taraftan da Ahlat Eyyûbî Melîki el-Eşref'e bir elçi göndererek, dostluk ve iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirdi. Keykubad'ın bu samimi talepleri Eyyubiler cenahında memnuniyetle karşılandı (İbn Vasıl (1972-77), IV, s.30; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.355; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.188; Makrizi (1934-58), I, s.258).

Aslında bu dönemde Anadolu ve Suriye coğrafyasında siyasi şartlar bölge devletlerini birbirleriyle yakın ilişkiler kurmaya mecbur bırakıyordu. Şöyle ki; Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Adil Seyfeddin'in 1218 yılında ölümü üzerine Eyyubi hanedan üyeleri arasında bir hâkimiyet mücadelesi başlamış ve Eyyubi melikleri bu mücadele esnasında hakim oldukları bölgeyi ve kendilerini koruyacak güçlü bir müttefik arama yoluna gitmişlerdi. Buna göre; Ahlat sahibi el-Melikü'l-Eşref Musa, Dımaşk hâkimi el-Melikü'l-Muazzam'a karşı, Mısır Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'le işbirliğine girmiş ve bu ittifaka kısa süre sonra sonra Meyyafarikın sahibi Şihabeddîn Gazi de katılmıştır. Bunun üzerine bölgede yalnız kalan Dımaşk hakimi el-Melikü'l-Muazzam, kendisini korumak için Moğollar önünden çekilerek Azerbaycan'a gelen Celâleddîn Harezşâh ile 1225 yılında irtibata geçerek diğer Hanedan üyelerine karşı yeni bir ittifak cephesi oluşturdu (İbn Vasıl (1972-77), IV, s.145-146; İbnü'l-Esir (1987), XII, s. 425-432; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.198-199; Nesevi (1953), s.209; Sıbt (1951), II, s. 623, 632-633; İbn Kesir (1988), XIII, s.105; Makrizî (1934-58), I, s. 258-259).

Bölgede değişen şartların icabına göre bazen Eyyûbîleri bazen de Selçukluları metbû tanıyan bölge hakimlerinden Hısn-ı Keyfâ Artuklu meliki Rükneddîn Mevdud, Mardin Artuklu meliki Nasreddîn el-Artukî ve Erbil hâkimi Muzafferüddîn Gökböri de el-Melikü'l-Muazzam ile Celâleddîn'in oluşturduğu ittifaka dahil oldular (İbnü'l-Esir (1987), XII, s.381; İbn Vasıl (1972-77), IV, s.176; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.197; Cüveyni (1989), II, s.148; Şeşen (1987), s.362-363). Bu yeni ittifak grubuna karşı bölgede tehdit altında kalan Ahlat hakimi el-Melikü'l-Eşref, bu ittifakı bozmak ve bölgedeki diğer Eyyûbî hükümdarlarını Celâleddîn'e karşı uyararak onları kendi yanına çekebilmek için büyük çaba sarfettiyse de umduğu yardım ve desteği alamadı (İbnü'l-Adim (1951-1968), III, s.200). Bu durum karşısında müttefikler karşısında yalnız kalan el-Eşref, Selçuklu devletinden gelen dostluk ve işbirliği isteğini memnuniyetle kabul ederek 1226 yılında Selçuklu sultanına bir elçi heyeti gönderdi.

Gerçekte Alâaddîn Keykubâd, Celaledîn Harezmsâh'ın bölgeye gelmesinden rahatsız olmakla birlikte Moğollarla araya bir tampon devlet gireceği için önceleri ses çıkarmamıştır. Ancak bölgede ortaya çıkan yeni gelişmeler ve kurulan geniş çaplı ittifak girişimlerinin zamanla Selçuklu devletine zarar vermesinden de endişelenmekteydi (İbn Bibi (1956), s.275; İbn Bibi (1996), I, s.381-385; İbn Vasil (1972-77), IV, s.178).

Güney-Doğu Anadolu'da Eyyubi Hanedanına bağlı bazı meliklerin Celâleddîn Harezmsâh'ı metbu tanıyarak onun adına hutbe okutması, bölgeden hayli uzakta olan Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Kâmil Muhammed'i de rahatsız etmişti. Bunun yanında Celâleddîn'in 1225 yılında başta el-Melik Kâmil ve el-Melik Eşref olmak üzere diğer Eyyûbî hükümdarlarına da birer mektup göndererek, kendisine tabi olmaları hususunda onları tehdit etmesi de, el-Kâmil'i çileden çıkarmıştı (Makrizî, (1934-58), I, s.252). Bu sebeble el-Kâmil, yeni bir Haçlı seferine hazırlanan Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Friedrich'e bir anlaşma teklifinde bulundu. Buna göre, Friedrich Suriye'ye geldiğinde Mısır'a saldırıda bulunmayacak, el-Kâmil de, Friedrich'in Suriye'de yerleşmesine yardımcı olacak ve ses çıkarmayacaktı (İbn Vasil (1972-77), IV, s.206-207; Sibt (1951), II, s.647-648; Ebu'l-Fida (1286), III, s.137-138; Runciman (1987), III, s.146). el-Kâmil'in Müslümanlara karşı Hıristiyan aleminden yardım istemesinin altında yatan asıl gaye, Celâleddîn ile ittifak yapan el-Muazzam'a karşı bölgede tampon bir güç oluşturmaktan başka bir şey değildi. Ne var ki, Alman İmparatoru Friedrich anlaşmaya uymamış ve kendisi İtalya'da kalarak, Bavyera Dükü Ludwig kumandasında Suriye'ye gönderdiği Haçlı ordusu ise Mısır üzerine saldırıya geçmiştir. Eyyûbîler karşısında bozguna uğrayan ve esir düşen pek çok Haçlı asili, ancak fidye ödeyerek ülkelerine dönebilmişlerdir (Runciman (1987), III, s. 146-149).

Suriye'de bu olaylar olurken Azerbaycan bölgesine yerleşen Celaleddin Harezmsâh da Kirman'da çıkan bir isyan sebebiyle bölgeden ayrılmıştı (Nesevi (1953), s.213-214; Cüveyni (1989), II, s.132). Bu durumdan yararlanan Keykubâd, Selçuklu itaatinden çıkarak Celaleddin tabi olan Hısnı Keyfa Artuklu meliki Rükneddin Mevdud'u cezalandırmak üzere harekete geçti. Şaban 623/ Temmuz-Ağustos 1226'da Emîr-i çaşnigîr Mübarizüddîn Çavlı'yı, Mevdud'un elinde bulunan Kâhta üzerine gönderirken, Emîr Esedüddîn Ayas'ı da başta Hısn-ı Mansur ve Çemişkezek olmak üzere Mevdud'un elinde bulunan diğer kaleleri ele geçirmekle görevlendirdi (İbn Bîbî (1956), s.275-276). Zor durumda kalan Rükneddin Mevdud, derhal Eyyubi meliki el-Eşref'ten Keykubad ile arasında arabulucu olmasını istedi. Bu talep üzerine el-Eşref, Selçuklu sultanından harekate son vermesini ve ele geçirdiği kaleleri Mevdud'a geri vermesini istedi. Gerçekte Harezmsâh ve Dımaşk hakimi ile ittifak yaptığı için Mevdud'un cezalandırılmasını bizzat el-Eşref istemişti. Onun bu iki yüzlü oyununa çok kızan Alâaddîn Keykubâd, "ben el-Eşref'in bir naibi miyim ki bana emir veriyor " diyerek, el-Eşref'in isteğini geri çevirdi. Bunun üzerine el-Eşref, Keykubad ile yaptığı ittifakı sonlandırarak, Kahta'ya yardım için 10 bin süvari

gönderdi. Fakat yapılan savaşta müttefik Artuklu ve Eyyûbî orduları yenildi (İbn Bibi (1956), s.276-277; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.420-421; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.198; İbn Vasıl (1972-77), IV, s.178-179 ve 202-203; Ebu'l-Fida (1286), III, s.137). Yardım beklentileri boşa çıkan Kahta müdafileri, bir süre sonra emir Mübarizüddîn Çavlı'ya elçi göndererek canlarına ve mallarına dokunulmamak şartıyla kaleyi teslim ettiler (İbn Bibi (1956) , s. 279-282; Anonim Selçuknâme (1952), s.30; İbn Vasıl (1972-77), IV, s.178-179; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.421). Rükneddîn Mevdud ise, yeni hâmisi Celâleddîn'in Kirman'a gitmesi, el-Eşref'in de Keykubâd karşısında aciz kalması karşısında durumunu tekrar gözden geçirdi. Selçuklu sultanı adına hutbe okutacağını, her yıl vergileri muntazam ödeyeceğini ve gerekli hallerde de her türlü hizmeti yerine getireceğini taahhüt etti (Ataoglu (1989), s. 147-148).

Alâaddîn Keykubâd'ın Moğollara karşı müttefik arayışı içerisinde olduğu bir dönemde el-Eşref Musa ile arasının bozulmasına neden dikkat etmediği düşünülebilir. Gerçekte Keykubad, bir müttefik bulmaktan ziyade, öncelikle kendi ülkesinin sınırlarını emniyet altına alması gerektiğine inanıyordu. Bu sebeble bölgede bir nevi merkez karakol durumunda olan Kâhta ve Amid gibi müstahkem kaleleri ele geçirerek buralarda güçlü bir savunma hattı kurmak istiyordu. Ayrıca daha önce kendisine tabi bir hükümdar iken itaattan ayrılarak Celâleddîn Harezmsâh ve Eyyûbîler safına geçen Hısn-ı Keyfâ Artuklularını tekrar kendisine bağlayarak, Moğollar ile arasına da bir tampon devlet yerleştirmiş oluyordu.

Alâaddîn Keykubâd, bütün bu yaşanan olumsuzluklara rağmen Anadolu kapılarına dayanan Moğol tehlikesine karşı güçlü bir müttefik olarak el-Eşref Musa ile arasını düzeltmek için harekete geçti. Ancak, el-Eşref'in yanında diğer Eyyûbî meliklerinin özellikle de Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'in dostluğunu ve desteğini kazanmanın gerektiğini biliyordu. Bu sebeble, 1227 yılında Dımaş hâkimi el-Melikü'l-Muazzam'a bir elçi göndererek, aralarında geçen tatsızlıkları unutmak ve iyi dostluk ilişkileri kurmak istediğini bildirdi. Bunun yanında bir süre önce vefat eden Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Adil Seyfeddin'in kızı ile evlenerek bu dostluğu daha da kuvvetlendirmek istediğini bildirdi. Eyyûbî tarafının da meseleye olumlu yaklaşması üzerine bir Selçuklu heyeti, Dımaşk'a giderek gerekli hediyeleri takdim ettikten sonra, karşılıklı anlaşma gereği nikah akdini yerine getirdi. Alaaddin Keykubâd, bu evlilikten doğan oğlu İzzeddîn Kılıç Arslan'ı da hayatının son zamanlarında kendisine veliahd olarak tayin etti (İbn Bibi (1996), I, s.309-315; Ebu'l-Ferec (1945-1950), II, s.505; Ebu'l-Fida (1286), III, s.162; İbn Kesir (1988), XIII, s.156; O. Turan (1971), s. 350-351;Ersan (2014), s.190). Böylece Selçuklu sultanı Moğollar karşısında güney sınırlarını emniyete almayı başarmış, sıra doğu eyaletlerini de Celaleddin Harezmsâh ile kuracağı bir ittifak ile emniyet altına almasına gelmişti.

Gerçekte Moğollar önünden kaçarak Azarbaycan'a gelen Celâleddîn Harezmsâh da kendisini emniyet altına almak istiyordu. Bu amaçla, 1225 yılı Temmuz ayında Alâaddîn

Keykubâd'a bir elçi gönderdi. Celâleddîn, Selçuklu sultanını “Alâu'd-dünyâ ve'd-dîn Muizzü'l-İslâm ve'l-Müslimîn, sultân-ı gâzi ve garb ülkelerinin şehinşâhı” gibi süslü lakaplar ile övdükten sonra, iki büyük mücahid hükümdarın güçlerini birleştirerek küffara karşı birlik halinde İslamı müdafaa etmeyi teklif ediyordu (İbn Bibi (1956), s.367-371; İbn Bibi (1996), I, s.374-377; Turan (1958), s.82-83; Taneri (1977), s.63). Bu teklif Selçuklu canibinde memnuniyetle karşılanmıştı. Ayrıca, yapılan ikili görüşmeler sonucunda bu ittifakı perçinlemek için Celâleddîn Harezmsâh'ın kızı ile Alâaddîn Keykubâd'ın oğlu Gıyâseddîn Keyhûsrev'in evlendirilmelerine de karar verilmiştir (Turan (1958), s.88; Ersan (1999), s.65-78).

Celâleddîn Harezmsâh'ın, Azerbaycan'a gelir gelmez kendisini emniyet altına almak için Selçuklu sultanı ile ittifak kurma çabası önemlidir. Nitekim O, bu ittifakı isterken İslam dinini ve bu dinin bir gereği olan cihad farzasını öne sürmeyi de ihmal etmiyordu.

Alâaddîn Keykubâd açısından bu ittifak Moğol istilâsının Anadolu kapılarına dayandığı zamanda bulunmaz bir fırsat olmuştur. Keykubâd, her ne kadar dara düşmüş bir İslam hükümdarına yardım etmeyi inancının ve hükümdarlık şanının bir gereği sayıyor olsa da, gerçekte siyasî çıkarlarını da ön planda tutmayı ihmal etmedi. Bu ittifak sonucu Harezmsâhların Azerbaycan'da yurt tutarak yerleşmesi durumunda kendisi ile Moğollar arasında tampon bir bölge oluşturmuş olacaktı. Nitekim bu siyaset sadece Selçuklular tarafından benimsenmemiş, bölgedeki diğer İslâm devletleri de Celâleddîn Harezmsâh'ı kendileri ile Moğollar arasında bir tampon devlet olarak görmek istemişler ve siyasetlerini bu yönde belirlemişlerdir (İbn Tagrıbirdi (1929-1956), VI, s.276-277).

Harzemşahlar ile ittifaka büyük önem veren Selçuklu sultanı, iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek için Celaleddine bir kaç defa elçi heyeti göndermeyi ihmal etmedi. Nitekim 1226 yılında gönderilen Selçuklu elçi heyeti, Harezmsâh hükümdarına hediye olarak 10.000 Sultani altın, 30.000 dirhem gümüş, Kıpçak, Rum, Rus vs. asıllı cariye ve kölelerin yanında cins atlar ile çeşitli hilatler götürürken, Selçuklu devletinin, karşı tarafça yapılacak her türlü yardım talebinde de, tereddütsüz yardıma hazır olduğunu bildiriyordu (İbn Bibi (1956), s.371; Turan (1958), s.89). Ancak Selçuklu tarafının bütün bu iyi niyetine rağmen Celâleddîn'in veziri Şerefü'l-Mülk, Selçuklu elçisinden sert bir dille "Harezmsâh sultanının Moğol istilasına karşı koymak için bütün hazinesini harcadığını, elinde bir kılıçtan başka bir şeyi kalmadığını bu sebeble Selçuklu sultanının Harezmsâh Celâleddîn'e para yardımında bulunmasını " istedi (Nesevî (1953),s.318). Nesevî Harezmsâh vezirinin Selçuklulardan bu şekilde para talebinin yanlış olduğuna işaret ederek, bunun daha münasip ve doğru olanının para yerine asker ve silah istemek olacağını kaydeder. Bize göre bu talebin altında yatan asıl amaç, Anadolu ve Suriye üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Celâleddîn'in böyle bir talep ile yıllık vergi verilmesini ve tâbiyeti kastetmiş olmasıdır. Nitekim kısa bir süre sonra Ahlat'ı ele geçiren Celâleddîn, civar

beldelere yazdığı fetihnamelerde sıranın Anadolu ve Suriye'ye geldiğini açıkça ifade etmekten hiç çekinmemesi de bunu doğrulamaktadır (Nesevî (1953), s.318; Cüveynî (1989), II, s.147).

Alaaddin Keykubad'ın Moğollara karşı bütün olumsuzlukları göğüsleyerek oluşturduğu bu ittifak fazla uzun sürmeyecek ve Celaleddin Harezşah'ın hırsına ve tamahına kurban gidecektir. Celaleddin Harezşah, kısa süre sonra komşu devletlere karşı saldırgan bir tutum içerisine girmesiyle başta Selçuklu sultanı Alâaddîn Keykubâd ve Mısır Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil olmak üzere bölgedeki bütün İslam hükümdarların tepkisini çekecektir.

Komşu İslam hükümdarlarının bütün ikazlara rağmen saldırgan tutumunu devam ettiren Celaleddin, önce 621/1224 yılında Abbasî halifesine ait topraklara da bir seferde bulunarak, Bağdat ve civarını tahrip etti (Cüveyni (1989), II, s.124-125; Sıbt (1951), II, s.634; İbn Kesîr (1988), XIII, s.83; Makrizî (1934-58), I, s. 252; Gül (2006), s.1-25). Onun Ortaçağ İslam devletleri ananesine göre kutsal sayılan hilafet müessesesine saldırıda bulunması ve yağmalaması İslâm âlemi tarafından nefretle karşılandı. Bu olaydan kısa bir süre sonra Celâleddîn Harzemşâh'ın, 623/1226 yılında Eyyubilere ait Ahlat şehrini ele geçirmek amacıyla acımasız bir kuşatma gerçekleştirmesi ise bardağı taşıran son damla oldu. Celâleddîn Harezşâh'ın doğu sınırlarında faaliyetlerini artırarak bölgede tehdit unsuru haline gelmesi üzerine komşu İslam hükümdarları Celâleddîn'e karşı dostane tavırlarını değiştirerek mesafeli bir politika izlemeye başladılar.

Başta Selçuklu sultanlığı olmak üzere bölgedeki İslam devletlerinin kendisine karşı tavrı değiştirdiğini farkedenden Celâleddîn de, üzerindeki Moğol baskısının da tesiriyle yönünü Anadolu içlerine çevirerek Ağustos-Eylül 1229'da stratejik bir öneme sahip olan Ahlat'ı muhasara etti (Nesevi (1953), s.299-300; Cüveyni (1989), II, s.143). Alâaddîn Keykubâd, Celâleddîn Harezşâh'a bir elçi göndererek, Ahlat muhasarasını kaldırmasını ve Moğollar ile de barış yapmasını istedi. Bu barışın temini için kendisine yardımcı olacağını, tavsiyelerine uyacak olursa Celâleddîn'e para ve asker yardımında bulunacağını, aksi takdirde ona karşı tavrı almak zorunda kalacağını bildirdiyse de bir sonuç alamadı. Şiddetli kuşatma ve saldırılar nedeniyle şehirde kıtlık başgöstermiş, halk yaşanan açlık sebebiyle kedi ve köpekleri dahi yemeye başlamıştı. 15 Nisan 1230'da Ahlat ele geçirildi. Harezşâh sultanı, bir İslam beldesi olmasına rağmen Ahlat'ın üç gün boyunca yağmalanmasına müsaade etti (Anonim Selçukname (1952), s.30; Nesevi (1953), s.220-321; Ahmed b. Mahmud (1977), s.151; Cüveyni (1989), II, s.144-146; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.450-451; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s. 208; Ebu'l-Fida (1286), III, s.146; İbn Kesir (1988), XIII, s.136-137; Sıbt (1951), II, s. 657,659-660; Makrizi (1934-58), I, s. 277; Taneri (1977), s. 68).

Ahlat'tan dönen Selçuklu elçilerinin Celâleddîn hakkındaki intibaları ve Celâleddîn'in Ahlat'ın fethini müteakip civar beldelere gönderdiği fetihnamede "Sultan, kendisine miras kalan toprakları genişletti. Artık şimdi Suriye ve Anadolu'nun Sultanın eline geçmesi an meselesidir"

(Nesevi (1953), s.318; Cüveyni (1989) II, s.147.) satırlarıyla sıranın Suriye ve Anadolu'ya geldiğini açık bir biçimde ifade etmesi üzerine Alâaddîn Keykubâd, Celaleddin ile mücadeleye karar verdi. Keykubâd, Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'e bir elçi göndererek, Celâleddîn'in Suriye ve Anadolu üzerindeki emelleri hakkında tafsilatlı bilgi verdi. Daha sonra da yaptıkları ittifak gereği Eyyûbîlerin harekete geçmesini istedi. Celaleddin'in bölgede bir sorun haline geldiğini düşünen el-Melikü'l- Kâmil de, yanında Eyyûbî hanedanına mensup emirlerden el- Melikü'l-Eşref, el-Melikü'l-Cevâd, el-Melikü'l-Muzaffer Gâzi, el-Melikü'l-Mugîs ve el-Melikü'l-Azîz olduğu halde Keykubad ile buluşmak üzere büyük bir orduyla Rahbe'ye kadar geldi. Ancak, Mısır'a yeni bir Haçlı saldırısının haberini alınca el-Eşref'i yaklaşık 10 bin kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya göndererek süratle Mısır'a döndü (İbn Bibi (1956) , s.385; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.453; Sıbt (1951), II, s.660; Cüveyni (1989), II, s.148-149; Ebu'l-Fida (1286), III, s.146; İbn Kesir (1988), XIII, s.136-137; Ahmed b. Mahmud (1977), II, s.151-152).

Celâleddîn Harezmsâh ise, Ahlat'ın zaptından sonra zafer sarhoşluğu içerisinde hareket ederek, askerlerinin büyük kısmını Azerbaycan ve Karabağ'a göndermiş idi. Müttelik Selçuklu ve Eyyûbî kuvvetlerini durdurmak amacıyla harekete geçen Celâleddîn, kendisine katılan Erzurum melîki Cihanşâh ile birlikte Sivas'a doğru yola çıktı. İki ordu 28 Ramazan 627 / 10 Ağustos 1230'da Erzincan yakınlarındaki Yassı Çemen denilen ovada savaşa tutuştu. Şiddetli cereyan eden savaşın ilerleyen zamanlarında Harezmsâh ordusunda dağılma belirtisi ortaya çıktı. Beklemediği bu durum karşısında şaşkına dönen Celâleddîn, savaş alanını terk ederek kaçmayı tercih etti (İbn Bibi (1956), s.403-435; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.453-454; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.209; Sıbt (1951), II, s.661; Cüveyni (1989),II, s.149; Ebu'l-Fida (1286), III, s.146; İbn Kesir (1988), XIII, s.136-137 ve 156; Makrizi (1934-58), I, s.279; Turan (1971), s. 369-373). Selçuklu ordusu sayısız ganimet ve esir elde etti. Harezmsâh ordusundan kaçanlardan bir kısmı Trabzon Rum devletine sığındı. Fakat, gerçekte Celâleddîn Harezmsâh'ın tabiyetini tanıyan Trabzon Rum İmparatoru, mülteci Harezmsâh askerlerini hoş karşılamadı. Hatta Rum İmparatoru bunlardan pek çoğunun Rumlar tarafından katledilmesine dahi göz yumdu (Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.528; Turan (1971), s.372; Gül (2005), s. 68-72).

Celâleddîn Harezmsâh, Yassı Çemen savaşından sonra önce Harput'a oradan da Ahlat üzerinden Azerbaycan'a geçti. Buradan Alâaddîn Keykubâd'a ve el-Eşref'e elçiler göndererek, hatalarından dolayı duyduğu pişmanlığı dile getiren Celâleddîn, tekrar dostluk tesis etmek istediğini bildirdi. Moğol tehlikesinin Anadolu kapılarına dayandığı bir sırada Celâleddîn Harezmsâh'a karşı takip edilecek düşmanca bir siyasetin taraflara hiç bir fayda sağlamayacağını düşünen Keykubâd, bu dostluk ve sulh teklifini olumlu karşıladı. Yapılan anlaşma gereği eskiden olduğu gibi tarafların sahip oldukları bölgelerde birbirlerinin hâkimiyetlerini tanımalarına karar

verildi (İbnü'l-Esir (1987), XII, s.455; Ebu'l-Fida (1286), III, s.146; Cüveyni (1989), II, s. 150; Anonim Selçukname (1952), s. 152).

Celâleddîn, Azerbaycan'da kalarak kuvvetlerini tekrar toplamak istedi. Fakat gerek Moğol saldırıları gerekse kendi adamlarının ihanetleri yüzünden yorgun ve bitkin bir halde, Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Eşref'e sığınmak üzere Azerbaycan'dan ayrıldı. Ne varki talihi bu seferde kendisine gülmeyen Celâleddîn, Meyyafarıkın yakınlarında kürtler tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü (Cüveyni (1989), II, s.150,156-157; İbnü'l-Esir (1987), XII, s. 460-462; Ebu'l-Ferec, Tarih (1945-50), II, s.529; Sıbt (1951), II, s.668-671; Ebu'l-Fida (1286), III, s.147; İbn Kesir (1988), XIII, s.142; Makrizi (1934-58), I, s. 280; Gül (2006), s. 1-25).

Celâleddîn'in Anadolu'da gerçekleştirdiği hatalı faaliyetler hakkında B. Spuler'in şu teşhisi gayet isabetlidir: "Sert ve asker huyu onun siyaset akıl ve tedbirini elinden almış olduğundan, hükümdarlar arasında bir ittifak yapıp Moğollardan korunmasını bilemedi"(Spuler (1987), s. 42). Ancak bütün hatalarına rağmen İslam kaynakları Celâleddîn'den sitayişle bahsederler. Celâleddîn'in ölümü üzerine el-Eşrefin "O Moğollar ile bizi aramızda Ye'cüc ile Me'cüc kavmi gibiydi. O sed yıkıldı. Şimdi Moğollar İslâm memleketlerine saldıracaklardır" sözleri, zamanın idarecilerinin tehlikenin farkında olmalarına rağmen ittifak yerine savaşı tercih ettiklerini de göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır (Sıbt (1951), II, s.668-671; İbn Tagrıbirdi (1929-56), VI, s.276-277). Gerçekten de gerek Moğollara karşı gerekse Hıristiyan Haçlı ordularına karşı ittifak halinde mücadele etmeleri gereken İslam kuvvetlerinin bu şekilde birbirleriyle mücadeleye girişmeleri Orta-Doğu coğrafyasını uzun yıllar sürecek bir karışıklığın kucağına atmıştır.

Yassı Çemen savaşından sonra başsız kalan Harezmliler askerler, bölgede yağma ve tahribatta bulunuyorlardı. Selçuklu sultanı, bölge idarecilerine gönderdiği talimatla Harezmliler emirlerine sert davranılmamasını ve Selçuklu ordusunda hizmete davet edilmelerini bildirdi. Bu siyasetin bir sonucu olarak, başta Kayır Hân, Bereket Hân, Saru Hân, Küçlü Hân olmak üzere pek çok Harezmliler emiri yağma ve çapulu terkederek, idarelerindeki askerlerle Selçuklu ordusuna katıldılar.

Celâleddîn Harezmsâh'ın bölgeden çekilmesiyle Anadolu, Irak ve Suriye toprakları doğrudan doğruya Moğolların saldırıları ile karşı karşıya geldi. 1231 yılında Celâleddîn Harezmsâh'ı takip eden Moğollar, Doğu-Anadolu'da bulunan Erciş, Ahlat, Bitlis, Amid, Meyyafarıkın ve Harput gibi Eyyûbîlere bağlı kale ve şehirleri yağma ve tahrip ettiler. Bu bölgelerdeki idarecilerin Moğol saldırıları karşısında ürkek ve çekingen davranışları, halk arasında büyük bir korku ve paniğe sebep oldu. Moğolların Sivas yakınlarına kadar sokuldukları haberinin gelmesi üzerine Alâeddîn Keykubâd, Kemâleddîn Kâmyâr'ı bir ordu ile durumu tedkik için gönderdi. Erzurum'a kadar giden Kemâleddîn Kâmyâr, bölgedeki Moğol askerlerinin sadece

bir keşif birliği olduğunu ve İran'a geri döndüklerini öğrendi (İbn Bibi (1956) , s.418-420; İbn Bibi (1996) I, s. 420-421; Gül (2005), s.68-72).

Moğolların keşif amaçlı olsa da, Anadolu içlerine girmeye başlamaları Selçuklu sultanını rahatsız etmişti. Üstelik bu bölgeler Eyyubi hakimiyeti altındaki yerlerdi. Bu bölgeden sorumlu olan el-Melikü'l-Eşref de, bölgeyi terkederek Kuzey Suriye'ye çekilmiş, Moğol tehlikesini umursamadan zevk ve sefâya dalmıştı. Bu durum Selçuklu sultanını doğu sınırlarını emniyet altına almak hususunda ciddi tedbirler almaya sevketti. Bu sebeble, Kemâleddîn Kâmyar kumandasında bir ordu hazırlanarak Ahlat, Bitlis ve çevresindeki bölgeleri Selçuklu hâkimiyeti altına alması için gönderildi. 631 / 1233-1234 de zaptedilen Ahlat'ta Eyyûbî hükümdarı el-Eşref Musa adına okunan hutbe, kesilerek Selçuklu Sultanı adına okunmaya başladı. Van, Bitlis, Adilcevaz gibi çevre bölgelerde Selçuklu askerleri adeta birer kurtarıcı gibi karşılandılar (İbn Bibi (1956), s.426; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.216; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.532; Ebu'l-Fida (1286), III, s.154; Makrizi (1934-58), I, s.287; Turan (1971), s.377-378; Ersan (2014), s.190). Selçuklu devletinin izlediği iskan siyaseti sayesinde tamamen boşalmış durumda olan bu bölgeler, Alâaddîn Keykubâd'ın gerçekleştirdiği dirayetli yönetim ve imar faaliyetleri sonucunda kısa zamanda huzur ve refah ortamına kavuşmuştur.

Görüldüğü gibi, Selçuklu Devleti, Celaledin Harzemşah'ın ölümüyle Moğollara karşı mücadelede en önemli müttefikini kaybetmişti. Ancak kayıplar bununla sınırlı kalmadı. Nitekim, büyük bir ihtişamla tesis edilen, evlilik bağlarıyla güçlendirilen Selçuklu-Eyyûbî dostluğu da Yassı Çemen savaşının hemen sonrasında siyasi hırs ve çıkar uğruna kaybedildi.

Alâaddîn Keykubâd'ın, aralarındaki dostluk antlaşmasına aykırı olarak Ahlat ve civar beldeleri ele geçirmesi el-Eşref'i harekete geçirdi ve kısa zamanda Selçuklular aleyhine geniş bir ittifak oluşturmayı başardı. Bu ittifakta Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Kâmil'den başka, Meyyafarikın sahibi el-Muzaffer Gâzi, Sumeysat sahibi el-Efdâl Musa, Hama sahibi el-Muzaffer Mahmud, Kerek sahibi en-Nâsır Davud, Humus sahibi el-Mücâhid Şirkuh ve Eyyûbî hanedanına mensup daha pek çok melîkler bulunuyordu. Ebû'l-Fidâ, el-Kâmil Muhammed idaresinde 16 Eyyûbî hükümdarı toplandığını ve o zamana kadar hiç bir Eyyûbî hükümdarının bu şekilde bir birlik temin edemediğini kaydederek, Selçuklu devletine karşı gerçekleştirilen askerî harekâtın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Durumu yakından takip eden Keykubâd ise, Kemâleddîn Kamyar'ı emrine verdiği merkezî kuvvetler ile Eyyûbî ordusunun yolu üzerindeki geçitleri tutması için gönderdi. Diğer taraftan kendisi de, başta Harezm ve uc Türkmenleri olmak üzere ücretli olarak tedarik ettiği Frank, Gürcü ve Rus askerlerinden oluşan kalabalık bir orduyla harekete geçti (İbn Bibi (1956), s. 438; Ebû'l-Ferec (1945-50), II, s 533).

Birecik'te toplanan ve sayıları 100.000 bin civarında olan müttefik kuvvetleri, 631 / 1233-1234 yılında el-Melikü'l-Kâmil idaresinde Göksu vadisini takip ederek Anadolu içlerine doğru

harekete geçti. Ancak Anadolu'ya giriş yapılacak bütün geçitlerin de Selçuklu kuvvetleri tarafından tutulması ve yapılan saldırıların rahatlıkla püskürtülmesi Eyyûbî ordusunun bütün şevkini kırdı. Ayrıca derbentlerde sıkışıp kalan Eyyûbî ordusunda yiyecek sıkıntısı da başladı (İbn Bibi (1956), s.438-439; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.218; Sıbt (1951), II, s.684; Turan (1971), s.380-381). Bütün bu sıkıntıların yanında Eyyûbî hanedan üyeleri arasında geçmişe dayalı anlaşmazlıklar da yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Eyyûbî melikleri, el-Kâmil'in bu sefer sonucunda güçleneceğini ve kendi topraklarına göz dikeceğini düşünerek, Keykubâd ile gizlice haberleşmeye başladılar. Fakat iki taraf arasında gönderilen mektuplardan bir kısmı el-Kâmil'in eline geçti. Bu ihanet üzerine el-Kâmil, Harput istikametine doğru ordusunu harekete geçirdi (İbn Bibi (1956), s.439-440; Sıbt (1951), II, s.684; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.534; Ebu'l-Fida (1286), III, s.154-155; Makrizi (1934-58), I, s.288-289; Turan (1971), s.379-380). Harput yakınlarında Selçuklu ordusu ile Eyyûbîler arasında yapılan savaşta yenilgiye uğrayan Eyyûbî ordusu Harput kalesine sığındı, Selçuklu kuvvetleri karşısında ancak 24 gün dayanabilen Harput, 1234 Temmuz'unda teslim oldu. Böylece, Selçuklu idaresine giren Harput Artukluları tarih sahnesinden çekilmiş oldu. Selçuklu sultanı başta Şemseddin Savab olmak üzere esir düşen bütün Eyyûbî emirlerini affederek onlara hilatler giydirdi. Daha sonra da değerli hediyelerle birlikte ülkelerine geri gönderdi. Alâaddîn Keykubâd ise, Harput'un fethinden sonra kış mevsiminin yaklaşması üzerine kuşatmayı kaldırarak adeti olduğu üzere kışı geçirmek için Alâiye'deki kışlığına hareket etti (İbn Bibi (1956), s.440-446; Anonim Selçukname (1952), s.30; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.218-220; Sıbt (1951), II, s.684; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.534-535; Ebu'l-Fida (1286), III, s.155; Turan (1971), s.381).

Alâaddîn Keykubâd, Eyyûbî hükümdarı el-Kâmil'in bölgede tesis etmeye çalıştığı nüfuzu tamamen kırmak istiyordu. Bu amaçla 1235 baharında tekrar harekete geçerek Urfa, ve Harran'ı ele geçirdi. Urfa'nın fethinin uzun sürmesi Amid'in ele geçirilmesine mani oldu. Kış mevsiminin yaklaşması üzerine fethedilen kale ve şehirlere muhafızlar tayin eden Selçuklu sultanı, Kayseri'ye döndü (İbn Bibi (1956), s.446-450; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.220; Sıbt (1951), II, s.694; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.534-535; Ebu'l-Fida (1286), III, s.157; Turan (1958), s.74-75).

Selçuklu ordusu karşısında aldığı ağır yenilgi ile Anadolu seferi hüsrana uğrayan el-Melikü'l-Kâmil, bunun intikamını almak için ertesi yıl tekrar Anadolu topraklarına girdi. el-Kâmil, önce Urfa'yı daha sonra'da Harran'ı kuşatarak ele geçirdi. Ele geçirdiği şehirleri yağma ve tahrip ettiği gibi yakalanan esirlere de ağır işkenceler ederek, hapsedilmeleri için Mısır'a gönderdi. Harran'dan sonra Selçuklular ile işbirliğinde bulunan Mardin Artuklularının topraklarına girdi. Dunesir (Koçhisarı) denilen şehirde, camii haricinde bütün evleri yakıp yıkarak halkının pek çoğunu katletti. Bu sırada Moğol askerlerinin Kuzey-Suriye'de faaliyet gösterdikleri ve Sincar'a kadar sokuldukları haberleri üzerine, bölgede durumun aleyhine

gelişmekte olduğunu gören el-Kâmil, derhal Mısır'a döndü (İbn Bibi (1956), s.449-450; İbn Vasıl (1972-77), IV, s.296-297; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.220; Sıbt (1951), II, s.695-700; Ebu'l-Fida (1286),III, s.158; İbnü'l-Esir (1987), XII, s.154; İbn Kesir (1988), XIII, s.138,156; Turan (1971), s.383). Daha bir yıl önce Selçuklu sultanı'nın Eyyûbî esirlerine iyi muamelede bulunması, hatta onlara hilat giydirmesi hafızalarda taze bir halde dururken, Eyyûbî sultanının intikam ateşi ile gözü dönmüş bir halde İslam beldelerini yağma ve tahrip etmesi, esirlere kötü muamele yapması bütün İslâm âleminde nefretle karşılandı (Ebu'l-Fida (1286), III, s.158).

1237 yılında Selçuklu sultanının kışı geçirmek üzere Alâiye'de bulunduğu sırada Moğol hanı Ögedey'in elçileri geldi. Moğol hanı gönderdiği mektupta, Keykubâd'ı yaptığı fetihler ve adaletli uygulamaları sebebiyle övüyor, akabinde de kendisine tâbi olmaya davet ediyordu. Selçuklu sultanı daha önce Celâleddîn Harezmsâh'a tavsiye ettiği Moğollarla iyi geçinme siyasetini şimdi kendisi uygulama alanına koymak zorunda kalmıştı. O, Moğol hanına çeşitli hediyeler göndererek, vereceği yıllık bir miktar vergi karşılığında Moğol istilasını Selçuklu sınırlarından uzak tutmayı başardı (İbn Bibi (1956), s.454-456; Ahmed b. Mahmud (1977), II, s.152; Turan (1971), s.385-387).

Kaynaklar bu sırada Kayseri'de büyük bir sefaret trafiğinin yaşandığını, Moğol ve Eyyûbî hükümdarlarının gönderdiği elçilerden başka Avrupa Hristiyan devletlerden de gönderilen elçilerin aynı anda Kayseri'de bulduklarını kaydeder. Bu sefaret elçileri arasında en mühim yeri Abbasî halifesinin elçisi alır. Halife gönderdiği elçi ile yaklaşmakta olan Moğol tehlikesine karşı İslam âleminin iki büyük siyasi teşekkülü olan Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubâd ile Mısır Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'in sulh ve ittifak yapmalarını istemekteydi. Fakat Keykubâd'ın , bir taraftan gelen elçileri ağırlarken diğer taraftan da Amid üzerine yapacağı seferin hazırlıkları ile meşgul olması halifenin teklifine itibar etmediğini göstermektedir (İbn Bibi (1956), s.560; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s.536; Anonim Selçukname (1952), s.31; Turan (1971), s.388).

Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'in Kuzey-Suriye üzerine gerçekleştirdiği sefer hakkında bazı endişeler taşıyan ve onun kendi topraklarına el koyacağından şüphelenen başta el-Melikü'l-Eşref Musa ve el-Melikü'n-Nâsır, olmak üzere Humus hâkimi el-Melikü'l-Mücâhid, Hama sahibi el-Melikü'l-Muzaffer gibi Eyyûbî hükümdarları birleşerek el-Kâmil'e karşı cephe aldılar. Müttefikler, el-Kâmil'e karşı kendi başlarına karşı koyamayacaklarını bildikleri için Alâaddîn Keykubâd'a ayrı ayrı elçi heyetleri göndererek, onu el-Kâmil ile mücadeleye teşvik ettiler (İbn Bibi (1956), s.462; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.227; Sıbt (1951), II, s.699-700; Turan (1971), s.388). Elçilerin Kayseri'ye geldiği sırada, Amid üzerine yapacağı yeni bir sefere hazırlanmakta olan Alaaddin Keykubâd, burada devlet işlerine ait bazı mühim kararlar da aldı. Sivas idaresine Harezmi Kayır Hân'ı tayin etti. Keykubâd'ın bu kararı yıllardır devlete hizmet

eden diğer beyler arasında hoşnutsuzluğa yol açtı. Ayrıca büyük oğlu Gıyâseddîn Keyhûsrev'i Erzincan melîki tayin eden Keykubâd, küçük oğlu İzzeddîn Kılıç Arslan'ı da kendisine veliahd tayin ederek bütün devlet erkanından veliahdı sadık kalacaklarına dair yemin aldı (İbn Bibi (1956) , s.458-459; Turan (1971), s.389).

Selçuklu sultanı Kayseri'ye gelen yabancı devlet elçilerini ağırlamak maksadıyla bir ziyafet tertipledi. Bu ziyafet esnasında yediği yemekten zehirlenen Keykubâd, derhal Kubadiye sarayına götürüldü. Yapılan müdahaleler bir sonuç vermeyince Selçuklu sultanı Alâaddîn Keykubâd, kısa bir süre sonra 1 Haziran 1237 tarihinde vefat etti. bazı kaynakların Selçuklu sultanının zehirlendiğine işaret ederek, büyük evlat olmasına rağmen veliaht tayin edilmeyen Gıyâseddîn Keyhûsrev'in bu işi yaptırmış olması ihtimalinde durduklarını kaydeder. Anonim Selçuknâme'deki "Gıyâseddîn Keyhûsrev ahlaksız emirlerle birlikte meşveret yaparak sultanı zehirledi" ifadesi de bunu teyid etmektedir. Ayrıca Harizmlî beylerin ön plana çıkarılmasıyla eski itibarlarını kaybedecekleri endişesine kapılan bazı Selçuklu emirlerinin de bu işi yapmış olmaları ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır (İbn Bibi (1956), s.462-463; Anonim Selçukname (1952), s.31; İbnü'l-Adim (1951-68), III, s.227; Sıbt (1951), II, s.703; Ebu'l-Ferec (1945-50), II, s. 536; Ebu'l-Fida (1286), III, s.158; İbn Kesir (1988), XIII, s.156).

Sonuç: XIII. yüzyılın ilk yarısı Türk - İslam aleminin en karışık olduğu bir devreyi ihtiva eder. Bu zaman dilimi içerisinde gelişen pek çok olay, daha sonraları Orta-Doğu'nun siyasi haritasında yeni şekillenmelere sebep olmuştur. Bunlardan birisi de Cengiz Han'a bağlı Moğol kuvvetlerinin 1220'li yıllarda İslam beldelerine doğru başlattığı istila girişimidir. Önce Harzemşahlar devletini dağıtan Moğollar adeta bir kasırga gibi önlerine çıkan bütün mukavemet güçlerini yıkarak yok ederek Anadolu ve Suriye sınırlarına dayandılar. Orta-Doğu'yu kısa sürede yağma, talan ve yıkıma tabi tutan ve adeta bir kan gölüne getiren Moğol istilası karşısında tek başlarına mücadele edemeyeceklerinin şuurunda olan devrin siyasi teşekkülleri kurtuluş çareleri aramaya başlamıştır. Bu amaçla bizzat Abbasi halifeliği İslam alemindeki parçalanmayı ortadan kaldırmak ve Moğollara karşı birlikte hareket edilmesini sağlamak amacıyla bölge devletlerine sayısız elçi heyetleri göndermiştir. Bunun yanında Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubad da bir taraftan ülkesinin sınırlarını tahkim ederken diğer taraftan da Harzemşahlar ve Eyyubiler ile Moğollara karşı ittifak kurma yoluna gitmiştir. Ancak, kısa bir süre sonra müttefiklerden Celaleddin Harzemşah'ın Selçuklu topraklarına tecavüzde bulunması Moğollara karşı birlikte mücadele etmesi gereken iki devleti karşı karşıya getirdi. Selçuklular bu olaydan kısa bir süre sonra da diğer müttefik Eyyubiler ile Kuzey Suriye toprakları için mücadeleye başladı. Siyasi hırsı ve tamahı sonucunda iki önemli müttefikini kaybeden Alaaddin Keykubad, Anadolu sınırlarına dayanmış olan Moğollar karşısında yalnız kaldı. Moğollara karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Keykubad, 1236 yılında Selçuklu payitahtı Kayseri'ye gelen

Moğol elçilerinin bütün isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Böylece O, kısa bir süre için de olsa Moğol tehlikesini ülkesi sınırlarından uzaklaştırmış olsa da, Moğollar bu olaydan yaklaşık 7 yıl sonra bütün Selçuklu ülkesini ve takip eden yıllarda da bütün Orta-Doğu'yu işgale muvaffak olacaklardır. İslam aleminde kurtuluş ümitlerinin yok olduğu bir devrede Mısır coğrafyasında ortaya çıkan Memluk devleti 1260 yılında Ayn Calut savaşı ile Moğol istilasına dur demeyi başarabilen yegane siyasi teşekkül olmuştur.

KAYNAKÇA

- AHMED b. Mahmud (1977), Selçuknâme, I - II (Haz. E. Merçil), İstanbul.
- ANONİM, Selçuknâme (1952), (Nşr. F.N.Uzluk), Ankara.
- ATAOĞLU, Remzi(1989), Hısn-ı Keyfa Artuklu Devleti, Ank. Ün. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989.
- CÜVEYNİ (1989) , Tarih-i Cihangüşâ I-III (trc. M. Öztürk), Ankara.
- EBU'L FEREC (1945-1950), Ebu'l-Ferec Tarihi (Trc. Ö.Rıza Doğrul), I - II Ankara.
- EBU'L-FİDA (1286), el-Muhtasar Fî Tarihi'l-Beşer, IV Cilt, İstanbul.
- ERSAN, Mehmet (2014), “Türk Ermeni İlişkileri (XI-XIII Yüzyıllar)”, Tarihte Türkler ve Ermeniler (Ortaçağ), C.II, Ankara.
- ERSAN, Mehmet (1999), “Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme-I”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı XIV, s. 65-78.
- ERSAN, Mehmet (2000), “Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme-II”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı XV, , s. 95-104.
- İBN-İ BİBİ, (1956), el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l- Umuri'l-Alâ'iyye (Tıpkı basım nşr. A. Erzi), Ankara.
- İBN-İ BİBİ, (1996), el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l- Umuri'l-Alâ'iyye (Trc. Mürsel Öztürk), I-II, Ankara.
- İBN-İ KESİR, (1988),el-Bidâye ve'n-Nihâye, (Nşr.Ahmed Ebû Mülhim , Ali Necib Atavî, Ali Abdü's- Şâtır) XIV cilt + Fihrist, 4. bsk, Beyrut.
- İBN-İ TAGRİBİRDİ, en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kahire, 1-12. ciltler, Nşr. Daru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, Kahire, 1929-1956; 13. cilt, nşr Fehim Muhammed Şaltut, Kahire, 1970; 14. cilt, nşr. Cemal Muharrız ve Fehim M. Şaltut, Kahire, 1972; 15. cilt, nşr. İbrahim Ali Tarhan, Kahire, 1972; 16. cilt, nşr. F. M. Şaltut, Kahire, 1972.
- İBN-İ VASIL, Muhammed b. Salim el-Hamevî, Müferricü'l-Kürûb fî Ahbârı Benî Eyyûb, I -III. Ciltler Nşr. Cemâleddin Şeyyal, Kahire, 1953- 1960; IV-V. Ciltler, nşr. Hasaneyn Rabie - S. Abdülfettah Aşur, Kahire, 1972-1977.

İBNÜ'L-ADİM (1951-1968), Kemaleddin, Zübdetü'l-Haleb min Tarih-i Haleb (Nşr. Sami ed-Dehhân), III. Cilt, Dımaşk.

İBNÜ'L-ESİR(1953-1960), el-Kâmil fi't-Tarih (Nşr. C. eş-Şeyyal), Kahire.

İBNÜ'L-ESİR (1987), İslâm Tarihi, İbnü'l-Esîr el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi (Türkçe trc. A. Ağırakça, A. Özaydın), 12 cilt, İstanbul.

GÜL, Muammer (2005), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti, Yeditepe yay. İstanbul,

GÜL, Muammer (2006), "Harezmi Türklerin Anadolu ve Yakındoğu'daki Roller ve Tesirleri" Belleten , Cilt: LXX - Sayı: 257 , s. 1-25.

KAZVİNİ, Hamdullah (1339), Târîh-i Güzîde (Nşr. A. Hüseyin Nevâî) Tahran.

MAKRİZİ, Kitabu's-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk, I ve II. ciltler (Nşr. M.M. Ziyade), Kahire, 1934 -1958; III ve IV. Ciltler nşr., S. A. Aşûr, Kahire, 1970-1973.

NESEVÎ, Siretu Celaleddin Mengubirti (nşr., H. Ahmed Hamdi), Kahire, 1953.

RUNCIMAN, S. (1986-1987), Haçlı Seferleri Tarihi I (Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu), trc. F. Işıltan, Ankara, 1986; II. cilt (Kudüs Krallığı ve Frank Doğu 1100-1187) trc. F. Işıltan Ankara 1987; III. cilt (Akka Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri) trc. F. Işıltan, Ankara, 1987.

ŞEŞEN, Ramazan (1987), "Eyyûbîler Devleti ", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VI, İstanbul, s. 305-424.

SİBT İBNÜ'L-CEVZİ, Mira'tü'z-zeman fi Tarihi'l-Ayan, II Cilt, Haydarabad, 1951; Selçuklularla İlgili Kısımlar, Yay., Ali Sevim, Ankara, 1968.

SPULER, Bertold (1957), İran Moğolları, Siyaset İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri (1221-1350) (Trc. C. Köprülü), Ankara.

TANERİ, Aydın (1977), Celâlu'd-Dîn Harizmşâh ve Zamanı, Ankara.

TURAN, Osman (1971), Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul.

TURAN, Osman (1958), Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ankara.